

ROZDZIAŁ I

POJĘCIE PRAWA ROLNEGO I JEGO ŹRÓDŁA

Literatura: *R. Budzinowski*, Problemy ogólne prawa rolnego. Przemiany podstaw legislacyjnych i koncepcji doktrynalnych, Poznań 2008; *L. Costato*, Wpływ wspólnotowego prawa rolnego na prawo rolne wewnętrzne, PPR 2007, Nr 1; *P. Czechowski* (red.), Prawo rolne, Warszawa 2017; *P. Czechowski, M. Korzycka-Iwanow, S. Prutis, A. Stelmachowski*, Polskie prawo rolne na tle ustawodawstwa Unii Europejskiej, Warszawa 1999; *A. Jurcewicz*, Traktatowe podstawy unijnego prawa rolnego w świetle orzecznictwa. Zagadnienia wybrane, Warszawa 2012; *A. Jurcewicz, B. Kozłowska, E. Tomkiewicz*, Wspólna polityka rolna. Zagadnienia prawne, Warszawa 2004; *M. Korzycka*, Ochrona własności rolniczej w nawiązaniu do koncepcji własności rolniczej Profesora Andrzeja Stelmachowskiego, SIA 2011, Nr 9; *A. Lichorowicz*, Konstytucyjne podstawy ustroju rolnego RP (w świetle art. 23 Konstytucji), SIA 2000, Nr 1; *A. Lichorowicz*, Pojęcie stosunku prawno-rolnego jako kryterium wyodrębnienia prawa rolnego w systemie prawa, KSP 1987, rok XX; *A. Stelmachowski*, Własność rolnicza, RPEiS 1985, Nr 4; *A. Stelmachowski* (red.), Prawo rolne, Warszawa 2008; *Z. Truszkiewicz*, O własności rolniczej w kontekście zmian w obrocie własnościowym prywatnymi gruntami rolnymi, SIA 2018, Nr 15.

§ 1. Pojęcie prawa rolnego i ustroju rolnego

Prawo to **zbiór norm doniosłych społecznie, czyli wzorców określonego zachowania adresatów tych norm, których stosowanie jest nakazywane, a niekiedy wymuszane – w razie konieczności – egzekwowalnymi sankcjami cywilnymi, administracyjnymi, karnymi i pozaprawnymi**. Normy (wzorcy) powinnego zachowania dotyczą relacji społecznych związanych z aktywnością w różnych sferach, w tym również w obszarze szerokiego rozumianego rolnictwa. Chodzi tu zarówno o relacje między podmiotami prywatnymi (horyzontalne), jak i o relacje zachodzące między społeczeństwem, działającym przez różne instytucje (w szczególności państwo, jednostki samorządu terytorialnego, wyposażone m.in. we władcze kompetencje), a poszczególnymi członkami danej społeczności (relacje wertykalne). Owe relacje mogą dotyczyć m.in. działalności rolniczej, środowiska naturalnego i społecznego, w którym jest ona prowadzona, a także działalności przetwórczej w rol-

nictwie. W konsekwencji zakres prawa rolnego, a więc i jego rozumienie, może być ujmowany w zależności od postrzegania tych obszarów.

Według *A. Stelmachowskiego* (w: *P. Czechowski, M. Korzycka-Iwanow, S. Prutis, A. Stelmachowski*, Polskie prawo rolne, s. 19) prawo rolne to **całokształt norm prawnych regulujących stosunki społeczne związane z kształtowaniem ustroju rolnego, w tym także produkcji rolnej i rynku rolnego**. Równie krótką definicję prawa rolnego zaproponował *R. Budzinowski* (w: *P. Czechowski* (red.), Prawo rolne, s. 34), przyjmując, że **prawo rolne jest to zespół norm prawnych regulujących działalność rolniczą oraz stosunki społeczne ściśle z tą działalnością związane**. Autorem o wiele bardziej rozbudowanej definicji jest *A. Lichorowicz*. Jego zdaniem przez **prawo rolne należy rozumieć zespół instytucji i rozwiązań prawnych o charakterze szczególnym, podyktowanym specyfiką rolnictwa jako odrębnego działu gospodarki, które tworzą ramy prawne (strukturalne i techniczne) dla działalności produkcyjnej w rolnictwie, jak też dla przetwarzania i obrotu produktami rolnymi**. Autor tej definicji wyróżnia w ramach prawa rolnego trzy zasadnicze działy. Pierwszy, odpowiadający tradycyjnie ujmowanemu prawu rolnemu, obejmuje szeroko pojętą legislację dotyczącą struktur agrarnych, pozycji prawnej aspektów działalności produkcyjnej w rolnictwie (nasiennictwo, hodowla zwierząt gospodarskich, ochrona roślin itp.). Drugi obejmuje regulacje dotyczące przetwarzania produktów rolnych, czyli prawo żywnościowe, a trzeci – dotyczące organizacji rynków rolnych. Struktura agrarna jest trzonem regulacji prawnorolnych, z tym że w doktrynie polskiej jest ona rozumiana zazwyczaj wąsko jako stan rolniczych jednostek produkcyjnych, aczkolwiek pod wpływem prawa unijnego coraz większego znaczenia nabiera szersze rozumienie tego terminu jako zespołu powiązanych ze sobą instytucji, takich jak struktura ustroju gruntowego, struktura produkcji i struktura usług dla rolnictwa (zob. *tenże*, w: *A. Stelmachowski* (red.), Prawo rolne, s. 19).

Wyróżnia się dwa rodowody prawa rolnego: **romański i germański**. Cechą osobliwą pierwszego z nich jest to, że wywodzi się ono głównie z prawa prywatnego w tym znaczeniu, iż regulacje szczególne zaczęto tworzyć w odniesieniu do stosunków rolnych z udziałem podmiotów prywatnych. Pierwotnych źródeł prawa rolnego w systemach germańskich upatruje się w regulacjach publicznoprawnych odnoszących się do stosunków społecznych wiążących się z aktywnością w sferze rolniczej. Który z tych rodowodów dominował w konkretnym systemie prawnym, zależało przede wszystkim od postrzegania roli państwa w stymulowaniu zakładanych przeobrażeń w rolnictwie. Bardziej aktywne oddziaływanie wymaga korzystania z instrumentów władczych, zwłaszcza jeśli dąży się do przyspieszenia określonych procesów w danym obszarze stosunków społecznych. Według *R. Budzinowskiego* (w: *P. Czechowski* (red.), Prawo rolne, s. 34) **polskie prawo rolne ma swój początek w regulacjach publicznoprawnych (administracyjnych)**. Chodzi tu głównie o ingerowanie w stosunki prawnorolne w drodze władczego porządkowania i układania na nowo stosunków własnościowych w odniesieniu do gruntów rolnych (np. w drodze aktów prawnych, których celem była reforma rolna).

Specyfika coraz bardziej uszczegółowianych regulacji odnoszących się do stosunków rolnych skłania do pytania, czy **prawo rolne może być uznawane za odrębną gałąź prawa**. Stawia się niekiedy nawet pytanie, czy może być ono traktowane jako gałąź prawa na równi np. z prawem prywatnym (w tym cywilnym), publicznoprawnym (w tym administracyjnym), karnym oraz konstytucyjnym. Odpowiedzi na te pytania nie są proste, a to ze względu na różnorodność przyjmowanych kryteriów wyodrębniania gałęzi prawa. Budzą one wiele kontrowersji, i to na tyle, że w wielu wypadkach kwestionuje się nawet celowość wyodrębniania danej gałęzi prawa. Zdarza się, że stawia się pod znakiem zapytania nawet celowość rozróżniania prawa prywatnego i publicznego.

Prawo rolne można wyodrębnić jako osobną dziedzinę prawa przede wszystkim **na podstawie kryterium przedmiotowego**, czyli ze względu na specyfikę stosunków, do których się ono odnosi. W konsekwencji zakres prawa rolnego może być różnie ujmowany w zależności od postrzegania kryterium przedmiotowego. Najwęższe kryterium sprowadza się do wiązania norm z gruntem rolnym, czyli do regulacji odnoszących się do gruntów rolnych. Szersze ujęcie kryterium przedmiotowego odwołuje się do wszelkich aspektów prowadzenia działalności rolniczej. Do prawa rolnego można także zaliczać normy odnoszące się do szeroko rozumianego środowiska wiejskiego, a więc także otoczenia, w którym żyją i funkcjonują przedsiębiorcy rolni, w tym rolnicy indywidualni. Kwestia rozumienia kryterium przedmiotowego wyodrębnienia się jeszcze bardziej, gdy postawi się pytanie, czy prawo odnoszące się do przetwarzania produktów rolnych należy zaliczać do prawa rolnego, innymi słowy – czy prawo żywnościowe jest częścią prawa rolnego. Tak więc prawo rolne jest – obok prawa gospodarczego odnoszącego się do sektora pozarolniczego – rodzajem prawa gospodarczego, obejmującym również normy odnoszące się do sfery zagospodarowej, powiązanej z szeroko rozumianym otoczeniem rolnictwa.

Jednak kryterium przedmiotowe samo w sobie nie jest na tyle użyteczne z punktu widzenia poznawania, tworzenia i stosowania prawa, żeby wyodrębniane na jego podstawie dziedziny prawa uznać za osobne gałęzie prawa. Może być ono pomocne przy tworzeniu programów edukacyjnych w zakresie prawa odnoszącego się do szeroko rozumianego rolnictwa, do tworzenia odpowiednich struktur organizacyjnych, zwłaszcza w obrębie administracji publicznej. **O gałęzi prawa można mówić dopiero wówczas, gdy zbiór norm prawnych odnoszących się do danej sfery stosunków społecznych jest na tyle odmienny, że w jej obrębie wykształcają się specyficzne właściwości (cechy) oddziałujące na tworzenie i wykładnię norm zaliczanych do tej dziedziny.** Dlatego pojawia się pytanie o tę cechę (właściwość), która sprawia, że normy zaliczane do danej dziedziny mają swoją specyfikę, przekładającą się na ich postrzeganie, a w konsekwencji ich tworzenie i stosowanie.

Owej specyfiki doszukać się można m.in. **w odrębnych zasadach**, odnoszących się do relacji w rolnictwie, czy też w **swoiście pojmowanym stosunku prawnorolnym**, zdefiniowanym przez A. Lichorowicza (Pojęcie stosunku prawnorolnego, s. 150 i nast.). Według przedstawicieli doktryny włoskiej specyfika prawa rolnego

wyraża się w **odrębnych instytucjach prawnych**, które nie występują w innych dziedzinach. Spośród wymienionych kryteriów za podstawę wyodrębnienia gałęzi prawa może służyć przede wszystkim kryterium odrębnych zasad. Zasady odwołują się bowiem do natury relacji społecznych występujących w pewnych obszarze życia społecznego, przesądzającej o konieczności tworzenia szczególnych regulacji prawnych. Dlatego wykształcenie się w drodze rozwoju społeczno-gospodarczego specyficznych zasad może rzutować na celowość tworzenia i stosowania swoiście rozumianych norm prawnych. Takie kryterium ma bowiem swój wymiar praktyczny, wyrażający się w tym, że specyficzne zasady mogą uzasadniać tworzenie szczególnych regulacji, a nawet przesądzać o odmiennej wykładni powszechnych regulacji, odnoszących się m.in. do relacji w rolnictwie.

Specyficzność stosunków społecznych w oznaczonym obszarze wynika z naturalnych uwarunkowań. W rolnictwie można je sprowadzić do odwiecznej jego funkcji jako źródła produktów przeznaczonych do zaspokajania pierwotnej potrzeby, jaką jest pozyskiwanie pokarmu. Temu służy głównie prowadzenie działalności rolniczej na gruntach, które ze względu na swoje właściwości do tego się nadają lub które zostaną ku temu odpowiednio przystosowane. W połączeniu z przekształceniami cywilizacyjnymi, zintensyfikowanymi zwłaszcza w XIX i XX w., doszło do ukształtowania się stosunków rolnych w sposób odmienny od stosunków w sektorze pozarolniczym. Na najistotniejsze czynniki, tj. przyrodniczo-techniczny, polityczny, ustrojowy, międzynarodowy, historyczny, a także naukę i orzecznictwo wskazuje R. Budzinowski (Problemy ogólne prawa rolnego, s. 42–105). **Powyższe uwarunkowania przekładają się na politykę oddziaływania na stosunki społeczne w rolnictwie m.in. w drodze władczych instrumentów prawnych.** W szczególności chodzi o coraz szersze oddziaływanie ze strony społeczeństw w ramach struktur państwowych, a nawet ponadpaństwowych na sektor rolniczy, w tym również na szeroko rozumiane środowisko wiejskie.

W Konstytucji RP owe uwarunkowania i determinowane nimi założenia przełożyły się na sformułowanie **zasady szczególnej ochrony rodzinnego charakteru gospodarstw jako podstawy ustroju rolnego Polski** (art. 23 Konstytucji RP). I to jest wiodąca zasada dla sektora rolniczego, skoro Konstytucja czyni szczególną ochronę rodzinnego gospodarstwa rolnego podstawą ustroju rolnego, aczkolwiek w doktrynie zgłasza się zastrzeżenia co do sposobu jej ujęcia. Niemniej treść tej zasady i jej umiejscowienie w Konstytucji RP nie mogą pozostawać bez wpływu na definiowanie przez państwo celów w obszarze rolnictwa, dobieranie odpowiednich rozwiązań (instrumentów) prawnych i wykładnię przepisów w praktycznym stosowaniu. Nie chodzi tu zatem tylko o wspieranie rodzinnego charakteru gospodarstw rolnych, ale o kształtowanie stosunków w rolnictwie w taki sposób, by rolnictwo opierało się głównie na rodzinnych gospodarstwach rolnych, by gospodarstwo funkcjonujące dzięki pracy prowadzącego i członków jego rodziny dominowały w sektorze rolniczym, generalnie – by zapewnić im szczególne warunki rozwoju, w tym przez odpowiednią ochronę prawną. W ten sposób zapobiega się również koncen-

tracji tak ważkiego dobra z punktu społecznego, jakim są grunty rolne, w ręku wąskiej grupy właścicieli.

Natomiast jako niecelowe należy traktować próby wykazania odrębności dziedzin prawa kreowanych za pomocą kryterium przedmiotowego i/lub odwołującego się do specyficznych właściwości norm prawnych z myślą ich zestawiania z prawem cywilnym, administracyjnym, karnym czy konstytucyjnym, wyodrębnianymi na podstawie innego kryterium, tj. metody regulacji stosunków społecznych. Kryteria przedmiotowe służące wyodrębnianiu gałęzi prawa i kryteria odwołujące się do natury stosunków prawnych, służące wyodrębnianiu metagałęzi prawa, są bowiem kryteriami odnoszącymi się do różnych poziomów wyróżniania poszczególnych dziedzin prawa. W konsekwencji dokonywane na ich podstawie podziały prawa na gałęzie są nieporównywalne. Potwierdzeniem tego spostrzeżenia jest fakt, że jakkolwiek dziedzina prawa wyodrębniana na podstawie przedmiotu regulacji czy też jej specyficznych właściwości zawiera normy prawne zaliczane do podstawowych gałęzi prawa, tj. do prawa konstytucyjnego, prywatnego, administracyjnego, a nawet karnego. Dotyczy to również prawa rolnego, ponieważ **obejmuje ono normy prawne, zaliczane do poszczególnych metagałęzi.**

Specyfika sektora rolniczego jest na tyle doniosła społecznie, że **Konstytucja RP określa podstawy ustroju rolnego.** Ustrój rolny jest częścią składową całego ustroju społeczno-gospodarczego. W ramach prawa ustrój to podstawowy element systemu prawnego, który przesądza o kształcie innych, bardziej szczegółowych elementów takiego systemu. Ów związek chyba najlepiej oddał *A. Stelmachowski* w przytoczonej wyżej definicji prawa rolnego: całokształt norm prawnych regulujących stosunki społeczne związane z kształtowaniem ustroju rolnego, w tym także produkcji rolnej i rynku rolnego. A sam **ustrój rolny został przez niego ujęty jako układ stosunków własnościowych i form organizacji produkcji w rolnictwie, jak również więzi ekonomicznej między miastem i wsią.** Przytoczona definicja ustroju rolnego ma charakter uniwersalny, pomimo że została sformułowana w okresie obowiązywania w Polsce ustroju socjalistycznego, aczkolwiek po zmianach ustrojowych, zapoczątkowanych w 1989 r., *A. Stelmachowski* ujął ustrój rolny jako **układ stosunków własnościowych, form organizacyjnych produkcji w rolnictwie i form organizacji rynku rolnego.**

Swoistość regulacji odnoszących się do gruntów rolnych i prowadzonej na nich działalności gospodarczej stała się podstawą dla wyodrębnienia i sformułowania przez *A. Stelmachowskiego* „**własności rolniczej**”. Jego zdaniem własność rolnicza (wyodrębniona ze względu na przedmiot własności) jest kompleksem praw i obowiązków określających sytuację prawną podmiotu – właściciela gospodarstwa rolnego. Oryginalność tej koncepcji wyraża się w tym, że – po pierwsze – obejmuje ona nie tylko uprawnienia właścicielskie przysługujące właścicielowi do gruntów rolnych, ale także uprawnienia do innych składników tworzących gospodarstwo rolne, i – po drugie – wychodzi ona poza uprawnienia właścicielskie, odnoszące się do poszczególnych składników gospodarstwa rolnego, ujmując własność rolniczą

nie tylko jako zbiór składających się nań uprawnień, ale także powiązanych z nimi obowiązków. W ten sposób **własność rolnicza została sprowadzona do kompleksu praw i obowiązków związanych z prowadzeniem w ramach gospodarstwa działalności rolniczej**. Przedmiotem tak szeroko ujmowanej własności nie jest zatem pojedynczy składnik (rzecz), lecz całe gospodarstwo rolne, postrzegane jako zbiór praw i obowiązków, tj. jako przedmiot wieloelementowy.

Oryginalność tej koncepcji jest szczególnie widoczna dzisiaj, tj. w czasach, w których systemy prawne ukierunkowane są przede wszystkim na ochronę praw. Oryginalność ta wyraża się zatem w tym, że podkreśla wagę obowiązków powiązanych z poszczególnymi prawami i uprawnieniami, spychanych (obowiązków) współcześnie na dalszy plan, a w ramach własności rolniczej – obowiązków związanych z działalnością rolniczą, czyli dotyczących gospodarstwa rolnego. Tym samym koncepcja ta wskazuje na potrzebę równoważenia relacji między uprawnieniami i obowiązkami wyznaczającymi prawnie chronione zachowania, w tym przypadku w odniesieniu do szeroko rozumianej aktywności w sektorze rolniczym. Tak rozumiana własność rolnicza jest bliższa ekonomicznemu rozumieniu własności, sprowadzającemu się do bycia właścicielem jakiegoś majątku, w tym przypadku obejmowanego nazwą „gospodarstwo rolne”, składającego się z praw własności w rozumieniu Kodeksu cywilnego (art. 140 i nast.), innych praw oraz uprawnień (rzeczowych i obligacyjnych) i z powiązanych z nimi obowiązków. Z prowadzoną działalnością rolniczą wiązą się bowiem różne prawa, a więc nie tylko własność w rozumieniu cywilistycznym (własność nieruchomości rolnej), ale i „własność” innego prawa czy uprawnienia, wyrażająca się przykładowo w słowach „mam prawo dzierżawy gruntu rolnego”, „przysługują mi roszczenia wynikające z umowy kontraktacji” itd., a nawet „jestem właścicielem gospodarstwa rolnego”. W konsekwencji własność rolnicza to kompleks różnych praw przysługujących rolnikowi i ciążących na nim obowiązków, powiązanych z prowadzoną przez niego działalnością rolniczą.

Tak rozumiana **własność rolnicza nie może być utożsamiana z własnością w rozumieniu Kodeksu cywilnego**, obejmującą uprawnienia właścicielskie do pojedynczej rzeczy zdefiniowanej w art. 45 KC, w tym do nieruchomości rolnej zdefiniowanej w art. 46¹ KC. Cywilistycznie pojmowana własność obejmuje jedynie uprawnienia właścicielskie, najogólniej ujęte w art. 140 KC (do korzystania z rzeczy, w tym pobierania pożytków, i rozporządzania nią). Własność ta jest chroniona generalnie w sposób określony w art. 222–231 KC. Jest czymś oczywistym, że na właścicieli nakłada się różnego rodzaju obowiązki natury prywatnoprawnej lub publicznoprawnej, nawet niekiedy obowiązek czynnego wykonywania prawa własności. Cywilistyczne ujęcie prawa własności, rozumianego wyłącznie jako zbiór uprawnień, wyklucza zatem traktowanie własności jako kompleksu praw i obowiązków. Obowiązki są bowiem czymś zewnętrznym w stosunku do prawa czy uprawnienia, są ich przeciwieństwem, co nie wyklucza funkcjonalnych powiązań między nimi. **Własność rolniczą należy zatem postrzegać** nie jako kodeksowe prawo wła-

sności, lecz **jako instytucję obejmującą prawa i obowiązki związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego**. Przedmiotem własności rolniczej jest więc gospodarstwo rolne, a nie pojedynczy składnik, nawet w postaci nieruchomości rolnej. Nie przekreśla to jednak walorów koncepcji własności rolniczej. Z jednej strony podkreśla ona bowiem specyfikę stosunków rolnych, a z drugiej – wagę obowiązków wiązanych z kodeksową definicją własnością lub innymi prawami i uprawnieniami wynikającymi z poszczególnych stosunków prawnych, co w czasach nastawionych na ochronę praw jednostki przypomina o randze obowiązków w życiu społecznym, w tym przypadku w zakresie aktywności w sferze rolnictwa.

„Treść” własności rolniczej wyznaczana jest przez regulacje odnoszące się do poszczególnych elementów wchodzących w skład gospodarstwa rolnego oraz do działalności rolniczej prowadzonej w ramach gospodarstwa rolnego. W konsekwencji własność rolnicza wyznacza zakres ochrony prawnej działalności rolniczej prowadzonej w ramach gospodarstwa rolnego, w szczególności rodzinnego. Ochrona własności rolniczej przejawia się zatem w tworzeniu szczególnych regulacji odnoszących się do składników tworzących gospodarstwo rolne, w tym gruntów rolnych, oraz do działalności rolniczej prowadzonej w jego ramach. O znaczeniu dla prawa rolnego koncepcji własności rolniczej świadczy wypowiedź *A. Stelmachowskiego*: „dopiero po zapoznaniu się z całym systemem instrumentów prawnych, za pomocą których państwo reguluje zarówno produkcję rolną, jak i rynek rolny, można wydać osąd, w jakim stopniu chronione jest prawo do korzystania z własności rolniczej. Stąd też doszło do ukształtowania się wyspecjalizowanej gałęzi prawnoznawstwa jaką jest prawo rolne”. Można by zatem rzec, że własność rolnicza jest głównym przedmiotem regulacji prawnorolnych.

§ 2. Źródła prawa rolnego

I. Wprowadzenie

Z reguły pojęcie źródeł prawa rolnego wiąże się z rozdziałem III Konstytucji RP, a zwłaszcza z jej art. 87, w którym wymieniono źródła powszechnie obowiązującego prawa RP, tj. Konstytucję RP, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (ust. 1), a także akty prawa miejscowego (ust. 2). Jest to **formalne i zarazem pozytywistyczne** ujęcie źródeł obowiązującego prawa. W istocie są to źródła przepisów powszechnie obowiązujących, z których wywodzi się w drodze wykładni obowiązujące normy prawne. Należy zatem **odróżniać źródła wiążących przepisów**, tworzonych przez organy wyposażone w takie kompetencje, od **źródeł norm prawnych**, wywodzonych z przepisów, a konkretyzowanych – w drodze wykładni – przez doktrynę i judykaturę. **Źródła norm prawnych są więc czymś szerszym niż źródła powszechnie obowiązujących przepisów**. Niemniej zarówno stanowiące przepisy, jak i wywodzone z nich normy prawne są czymś

wtórny wobec pierwotnych źródeł prawa. Są nimi obowiązujące w danej społeczności normy pozaprawne, zwłaszcza moralne i etyczne, a także akceptowane wartości i zasady odnoszące się do życia społecznego, krystalizowane przez wieki w codziennym życiu pod wpływem zmieniających się uwarunkowań. Dlatego należy **odróżniać pierwotne źródła prawa od wtórnych źródeł prawa.** Te ostatnie nie mogą odrywać się od pierwotnych źródeł. Innymi słowy, prawo pozytywne (konkretyzowane w przepisach i orzecznictwie) nie może pomijać różnego rodzaju uwarunkowań środowiskowych i społecznych, a także roli, jaką przypisuje się prawu będącemu narzędziem służącym zapewnianiu szeroko rozumianego ładu społecznego. Ścisły związek wtórnych źródeł prawa z pierwotnymi znajduje potwierdzenie z jednej strony w konieczności posługiwania się niejednoznacznym słownictwem (pojęciami i zwrotami), a z drugiej licznymi przepisami, w których ustawodawca odsyła wprost do kryteriów pozaprawnych (m.in. do zasad współżycia społecznego, obyczajów, nadzwyczajnych okoliczności, zrównoważonego rozwoju, a nawet wprost do uznania organu orzekającego). Najbardziej ów **związek między przepisami a normami jest widoczny w postanowieniach Konstytucji RP**, w której – ze względu na naturę tego aktu – dominują postanowienia ogólne, będące fundamentem prawnym życia społecznego i zarazem tworzące konstrukcję dla całego systemu prawnego, uzupełnianą szczegółowymi regulacjami, z których wywodzi się w drodze wykładni normy prawne w celu kształtowania i oceniania konkretnych stanów faktycznych, obejmujących zachowania doniosłe prawnie.

Z uwagi na postępującą globalizację niemalże we wszystkich dziedzinach, w tym także w rolnictwie, **coraz większego znaczenia nabierają relacje i uwarunkowania międzynarodowe, a tym samym i źródła prawa międzynarodowego, w tym unijnego.** Głównie odnoszą się one do relacji między państwami i organizacjami międzynarodowymi, w o wiele mniejszym stopniu bezpośrednio do relacji między podmiotami prywatnymi czy też do relacji między państwem a obywatelami. Źródłem wtórnym prawa międzynarodowego są generalnie umowy międzynarodowe, wśród których coraz większego znaczenia nabierają umowy wielostronne (traktaty), znoszące bariery i ujednolicające reguły w relacjach między wieloma krajami. Co więcej, państwa mogą w drodze umów międzynarodowych tworzyć międzynarodowe organizacje, które wyposaża się w kompetencje tworzenia prawa obowiązującego bezpośrednio w krajach członkowskich. Taką organizacją jest m.in. UE. Prawo, którego źródłem są umowy międzynarodowe, wpisuje się w proces harmonizowania i unifikowania praw obowiązujących w poszczególnych krajach. Jego skala w poszczególnych obszarach jest różna. W ramach takich organizacji jak UE ów proces ma o wiele większą dynamikę. Specyfiką prawa międzynarodowego jest to, że z jednej strony w jego obrębie pozytywistyczne postrzeganie prawa ma o wiele większe znaczenie, a z drugiej w obszarach nieregulowanych przez to prawo zwyczaj są bardzo istotnym źródłem norm prawnych. Podstawowe wymogi, jakie muszą być spełnione, by **akty prawa międzynarodowego stawały się elementem polskiego systemu prawnego, są określone w art. 88–91 Konstytucji RP.**

Należy wspomnieć, że na terenie kraju trzeba uwzględniać także źródła prawa obcego w odniesieniu do stosunków z tzw. elementem obcym. Obowiązek stosowania prawa obcego może wynikać m.in. z międzynarodowego prawa prywatnego, które służy wskazaniu prawa właściwszego dla oceny stosunków prawnych z tzw. obcym elementem. Źródłem tego prawa są akty prawa unijnego, umowy międzynarodowe, a także akty prawa krajowego odsyłające do oznaczonego prawa obcego.

W konsekwencji globalizacja w różnych sferach wzmogła zjawisko **wielozróżdłowości prawa**, zwanego często multicentrycznością prawa. Sprawia ono, że o treści normy prawnej przesądza nie tylko polskie ustawodawstwo czy też aktywność polskich organów stosujących prawo, ale także aktywność wielu organów i instytucji ulokowanych poza obszarem państwa polskiego. W jednym ze zbiorów informacyjnych dotyczących prawa z hasłem „rolnictwo” powiązано 1541 obowiązujących aktów prawnych opublikowanych w polskim Dzienniku Ustaw oraz Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski”, a w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej – 923 akty prawne.

II. Źródła polskiego prawa rolnego

Wyliczanie polskich źródeł prawa rolnego należy rozpocząć od **Konstytucji RP**. Szeroko rozumianym stosunkom rolnym Konstytucja RP niewiele poświęca uwagi. Niewątpliwie najistotniejszym postanowieniem odnoszącym się do rolnictwa jest art. 23. Zapisano w nim, że **podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne**, a w zd. 2 zastrzeżono, że zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i 22. Pierwszy z tych przepisów nakazuje chronić własność i prawo dziedziczenia, drugi podkreśla, że ograniczenie wolności działalności gospodarczej powinno mieć uzasadnienie w ważnym interesie publicznym. Oznacza to, że tworzenie regulacji wzmacniających pozycję gospodarstwa rolnego jako podstawowego elementu ustroju rolnego może oddziaływać na prawo własności i dziedziczenia, o ile jest to uzasadnione szczególnymi racjami, ale nie na tyle, żeby godzić w istotę tych praw. Także ograniczenia w sferze działalności rolniczej muszą być usprawiedliwione ważnym interesem publicznym.

Tego rodzaju **postanowienia wystrzegają zasadę proporcjonalności i adekwatności prawa** w tym znaczeniu, że ogólnie postrzegana i rozumiana specyfika rolnictwa nie jest wystarczającym uzasadnieniem dla tworzenia szczególnych, niekiedy uciążliwych regulacji odnoszących się do stosunków w rolnictwie, a tym samym muszą to być regulacje trafnie dobrane do przejrzyście zdefiniowanych elementów ustroju rolnego. Dodatkowym uzasadnieniem przemyślanego tworzenia regulacji prawnorolnych jest fakt, że poza wymienionym postanowieniem odnoszącym się do ustroju rolnego, Konstytucja RP akcentuje odrębność regulacji w zakresie wolności do zrzeszania się. Otóż w art. 12 i 59 Konstytucji RP jest mowa o wolności

zrzeszania się rolników m.in. w odrębnych organizacjach społeczno-zawodowych. Konstytucja RP nie zawiera natomiast postanowień, które odnosiłyby się wprost do obszarów pozamiejskich czy też do osób tam zamieszkujących. Aczkolwiek należy mieć na uwadze, że najdonioślejszym czynnikiem rodzącym odrębności **w sferze stosunków prawnorolnych są odmienne właściwości aktywności rolniczej i jej rola w życiu społeczeństw**, tworzące odmienne uwarunkowania, które przekładają się na szczególne regulacje. Owa odmiennność przejawia m.in. w tym, że wytworzyły się dwa odrębne reżimy prawne prowadzenia działalności w sektorze rolniczym i pozarolniczym. Odmienność ta została formalnie potwierdzona w art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 236 ze zm.). Postanowiono w nim, że przepisów ustawy nie stosuje się m.in. do działalności wytwórczej w rolnictwie w zakresie upraw rolnych oraz chowu i hodowli zwierząt, ogrodnictwa, warzywnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego.

Doniosłość społeczna rolnictwa, specyfika działalności rolniczej, uczestnictwo w unijnej polityce rolnej oraz coraz bardziej złożone uwarunkowania międzynarodowe sprawiają, że również w obrębie prawa rolnego coraz większą rolę odgrywa prawo publiczne. Przed laty nawet dążono **do uchwalenia kodeksu rolnego**. W 2022 r. powrócono do tego pomysłu, ale obecnie nie ma widoków na jego uchwalenie. Rosnąca rola prawa publicznego jest następstwem szerszego zjawiska publicyzacji prawa, powiązanej z dekodyfikacją prawa. Sprawia ono, że **prawo rolne obejmuje zarówno przepisy prawa publicznego, jak i prawa prywatnego**. Co więcej, poza kodeksem niemalże każdy akt prawny zawiera regulacje zaliczane do obydwu podstawowych metagałęzi prawa. Prawu prywatnemu podlegają generalnie wszelkiego rodzaju relacje między podmiotami prywatnymi dotyczące szeroko rozumianej działalności rolniczej. W szczególności określa ono uprawnienia w odniesieniu do poszczególnych elementów prowadzonego gospodarstwa lub przedsiębiorstwa rolnego i powiązanych z nimi obowiązków oraz reguluje różne formy prawne powiązań organizacyjnych wykorzystywanych do aktywności gospodarczej i pozagospodarczej w ramach szeroko rozumianego rolnictwa. Natomiast prawo publiczne umożliwia społeczeństwu, poprzez organy i instytucje wyposażone ustawowo we władcze kompetencje, oddziaływanie na zjawiska i procesy zachodzące w obrębie rolnictwa. W konsekwencji tworzy się regulacje umożliwiające ich monitorowanie, nadzorowanie i kontrolowanie czy też wspieranie aktywności w określonych obszarach, także finansowo; w razie potrzeby – wydawanie odpowiednich nakazów i zakazów, a w razie konieczności – stosowanie sankcji.

Podstawowym aktem prawnym dla wszystkich relacji prywatnoprawnych jest Kodeks cywilny. Zawiera on również przepisy szczególne odnoszące się do relacji prawnorolnych, aczkolwiek ich liczba w 1990 r. znacząco zmalała. Do Kodeksu cywilnego przeniesiono definicję nieruchomości rolnej (art. 46¹) oraz gospodarstwa rolnego (art. 55³). Ponadto znajdziemy w nim przepisy dotyczące sprzedaży udziału w nieruchomości rolnej (art. 166), zasiedzenia takiej nieruchomości (art. 172 § 3), zniesienia współwłasności gospodarstwa rolnego (art. 210–218), użytkowa-

nia gruntów przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne (art. 271–279), służebności gruntowych powiązanych z taką spółdzielnią (art. 286 i 305), przedawnienia roszczeń z tytułu sprzedaży produktów rolnych i leśnych (art. 554), umowy kontraktacji (art. 613–626), wypowiedzenia dzierżawy gruntu rolnego (art. 704), rozliczenia nakładów w postaci zasiewów na gruncie dzierżawionym (art. 706), odpowiedniego stosowania przepisów o dzierżawie do korzystania z nieruchomości rolnej bez obowiązku ponoszenia czynszu (art. 708), umożliwiającego dokonanie zapisu windykacyjnego gospodarstwa rolnego (art. 981¹). Ponadto w Kodeksie cywilnym pozostało kilka artykułów, spośród trzydziestu, dotyczących dziedziczenia gospodarstwa rolnego i wkładu rolnego w rolniczej spółdzielni produkcyjnej (art. 1058 i nast.).

Bardziej rozległe i szczegółowe regulacje zamieszczane są w wielu pozakodeksowych aktach prawnych, m.in. w ustawie z 11.4.2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 423 ze zm.) zawierającej rozbudowaną regulację dotyczącą obrotu własnościowego nieruchomościami i gospodarstwami rolnymi oraz ustawie z 19.10.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 826), z tym że szczególność tych regulacji wyraża się nie tylko w odrębności przyjmowanych rozwiązań prawnych, ale i w tym, że są one silnie związane z regulacjami publicznoprawnymi, a nawet sankcjami o takim charakterze (np. sankcją władczego przejęcia własności nieruchomości rolnej). Grunty rolne są przedmiotem regulacji zamieszczonych w wielu innych aktach prawnych. Tytułem przykładu można wymienić: ustawę z 29.6.1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 140 ze zm.), ustawę z 26.3.1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1197), ustawę z 3.2.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 82), ustawę z 27.3.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1130 ze zm.). Podstawowym zaś aktem prawnym dla gruntów leśnych jest ustawa z 28.9.1991 r. o lasach (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 567).

Wdrażane są w życie także akty dotyczące działalności rolniczej, np.: ustawa z 11.3.2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1075), ustawa z 25.8.2006 r. o biokomponentach i biopaliwach ciekłych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 901) czy ustawa z 10.12.2020 r. o organizacji hodowli i rozrodzie zwierząt gospodarskich (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 36 ze zm.).

Rynek rolny od samego początku był ze zrozumiałych względów przedmiotem zainteresowania ze strony ośrodków władzy: ustawa z 15.9.2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1145), ustawa z 19.12.2003 r. o organizacji rynków owoców i warzyw oraz rynku chmielu (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1318 ze zm.), ustawa z 11.3.2004 r. o organizacji niektórych rynków rolnych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1502), ustawa z 20.4.2004 r. o organizacji rynku mleka i przetworów mlecznych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1228 ze zm.) oraz ustawa z 22.5.2009 r. o funduszach promocji produktów rolno-spożywczych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 683).

Najbardziej dynamicznie rozwija się prawo żywnościowe: ustawa z 21.12.2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1980), ustawa z 16.12.2005 r. o produktach pochodzenia zwierzęcego (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 872), ustawa z 22.7.2006 r. o paszach (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 320), ustawa z 25.8.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1448), z 14.12.2012 r. o odpadach (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1587 ze zm.), ustawa z 8.3.2013 r. o środkach ochrony roślin (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 630), ustawa z 7.11.2021 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwemu wykorzystywaniu przewagi kontraktowej w obrocie produktami rolnymi i spożywczymi (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1773), ustawa z 13.6.2019 r. o oznakowaniu produktów wytworzonych bez wykorzystania organizmów genetycznie zmodyfikowanych jako wolnych od tych organizmów (t.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 763), ustawa z 19.7.2019 r. o przeciwdziałaniu marnowaniu żywności (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1645), ustawa z 13.2.2020 r. o Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1992), ustawa z 13.2.2020 r. o ochronie roślin przed agrofagami (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 301), ustawa z 11.8.2021 r. o gatunkach obcych (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1589), ustawa z 23.6.2022 r. o rolnictwie ekologicznym i produkcji ekologicznej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1235).

Współcześnie jakakolwiek aktywność nie może być wyjęta – ze względu na solidarnościową formułę – spod ubezpieczeń społecznych i majątkowych: ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 197 ze zm.), ustawa z 22.5.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 367 ze zm.), ustawa z 7.7.2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 251).

Spśród aktów odnoszących się do wspólnej polityki rolnej (WPR) należy wymienić: ustawę z 18.12.2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 885), ustawę z 28.11.2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 992), ustawę z 22.9.2006 r. o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 221), ustawę z 27.5.2015 r. o finansowaniu wspólnej polityki rolnej (Dz.U. z 2022 r. poz. 2068), ustawę z 8.2.2023 r. o Planie Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1741 ze zm.).

Spśród aktów wskazujących na angażowanie się państwa w sektor rolniczy należy wymienić: ustawę z 7.4.1989 r. o związkach zawodowych rolników indywidualnych (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 908), ustawę z 15.9.2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1145 ze zm.), ustawę z 9.5.2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1199 ze zm.), ustawę z 10.2.2017 r. o Krajowym

Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 294), ustawę z 4.10.2018 r. o spółdzielniach rolników (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 443), rozporządzenie Prezesa RM z 25.05.2025 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (Dz.U. z 2025 r. poz. 1000) oraz uchwałę Nr 123 RM z 15.10.2019 r. w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030” (M.P. z 2019 r. poz. 1150).

Zdecydowana większość rozwiązań prawnych w krajowych regulacjach prawnych jest przyjmowana pod wpływem regulacji międzynarodowych, zwłaszcza unijnych.

III. Źródła unijnego prawa rolnego

Podstawą funkcjonowania UE są Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej oraz Traktat o Unii Europejskiej. Pierwszy jest traktatem założycielskim (rzymskim z 1957 r.), tyle że ze zmienioną nazwą (poprzednio: Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską). Drugi natomiast jest jednym z traktatów zmieniających traktat założycielski (z 1992 r. z Maastricht). Jego nazwa wzięła się stąd, że utworzył on w pierwotnym kształcie Unię Europejską, stanowiąc, że Wspólnoty Europejskie, powstałe w latach 50. XX w., uzupełnione politykami i formami współpracy przewidzianymi w Traktacie, stały się Unią Europejską. Podpisany 13.12.2007 r., a obowiązujący od 1.12.2009 r. **Traktat z Lizbony**, zmieniający oba wspomniane wyżej Traktaty, spowodował, że **w ramach UE przesłala istnieć Wspólnota Europejska (WE, wcześniej nazywana EWG), a jej funkcje i zadania przejęła istniejąca od 1993 r. Unia Europejska**, która stała się zarazem podmiotem prawa międzynarodowego i prywatnego, wyposażonym w osobowość prawną. Traktat o Unii Europejskiej nie zawiera postanowień wprost odnoszących się do rolnictwa poza deklaracją dotyczących ochrony zwierząt (24 deklaracja). **Podstawowa regulacja unijna dotycząca rolnictwa zawarta jest TFUE.**

W art. 3 TFUE, określającym **wyłączne kompetencje**, nie wymieniono wprawdzie wprost rolnictwa, ale mogą one się odnosić do rolnictwa pośrednio (np. poprzez tworzenie unii celnej, prowadzenie wspólnej polityki handlowej, zachowanie morskich zasobów biologicznych w ramach wspólnej polityki rybołówstwa). Natomiast w art. 4 ust. 2 lit. d TFUE do **kompetencji dzielonych** między Unią a państwami członkowskimi zaliczono m.in. **rolnictwo i rybołówstwo**, z wyłączeniem zachowania morskich zasobów biologicznych.

Podstawową regulację odnoszącą się do rolnictwa umieszczono w III tytule TFUE, zatytułowanym „Rolnictwo i rybołówstwo” (art. 38–44). Artykuł 38 odnosi się do wspólnej polityki rolnej i rybołówstwa, art. 39 określa cele polityki rolnej (zob. także art. 13 dotyczący dobrostanu zwierząt i art. 349 akapit 2 dotyczący m.in. polityki w dziedzinie rolnictwa i rybołówstwa na terytoriach zamorskich należących do państw członkowskich), art. 40 ustanawia wspólną organizację rynków

rolnych, art. 41 określa środki osiągania celów wspólnej polityki rolnej, art. 42 wyznacza granice stosowania reguł konkurencji do produkcji rolnej i handlu produktami rolnymi, art. 43 określa podstawowe kompetencje dotyczące wypracowywania i realizowania wspólnej polityki rolnej, a art. 44 pozwala na stosowanie opłat wyrównawczych. W art. 38 ust. 1 i 3 zdefiniowano „produkt rolny”. **W traktacie nie zdefiniowano ani producenta rolnego, ani gospodarstwa rolnego.** Przed tymi przepisami odniesiono się do monopolu o charakterze handlowym, obejmującego regulację zmierzającą do ułatwienia zbywania lub podnoszenia wartości produktów rolnych (art. 37 ust. 3 TFUE).

W TFUE umieszczono także przepisy dotyczące spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, której celem jest wspieranie harmonijnego rozwoju całej Unii (art. 174 akapit 1), z tym że w akapicie 3 do regionów wymagających szczególnej uwagi zaliczono m.in. **obszary wiejskie**. W art. 175 postanowiono m.in., że cele te są realizowane za pośrednictwem funduszy strukturalnych, w tym Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej – Sekcja Orientacji (zob. także art. 178 akapit 2).

Wspólna polityka rolna, a także spójnościowa regulowane są w wielu unijnych aktach prawnych różnej rangi, liczonych w tysiącach.

Źródła prawa unijnego określono w art. 288 TFUE. Zgodnie z nim instytucje unijne przyjmują – w celu wykonania kompetencji – rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i opinie. Rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane w państwach członkowskich. Dyrektywa wiąże państwo członkowskie w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawia jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków. Decyzja, która wskazuje adresatów, wiąże tylko tych adresatów. Zalecenia i opinie nie mają mocy wiążącej. Choć w art. 288 TFUE nie wymieniono orzeczeń TSUE, są one powszechnie uważane za źródła prawa unijnego.

Do najdonioślejszych rozporządzeń unijnych odnoszących się do rolnictwa należy zaliczyć w szczególności: rozporządzenie (WE) Nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z 28.1.2002 r. ustanawiające ogólne **zasady i wymagania prawa żywnościowego**, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności (Dz.Urz. UE L 31, s. 1 ze zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2018/848 z 30.5.2018 r. w sprawie **produkcji ekologicznej** i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (UE) Nr 834/2007 (Dz.Urz. UE L 150, s. 1 ze zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1308/2013 z 17.12.2013 r. ustanawiające **wspólną organizację rynków produktów rolnych** oraz uchylające rozporządzenia Rady (EWG) Nr 922/72, (EWG) Nr 234/79, (WE) Nr 1037/2001 i (WE) Nr 123/2007 (Dz.Urz. UE L 347, s. 671 ze zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2021/2115 z 2.12.2021 r. ustanawiające przepisy dotyczące wsparcia planów strategicznych sporządzanych przez państwa członkowskie w ramach wspólnej polityki rolnej (planów strategicznych WPR)

i finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) i z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz uchylające rozporządzenia (UE) Nr 1305/2013 i (UE) Nr 1307/2013 (Dz.Urz. UE L 435, s. 1 ze zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2021/2116 z 2.12.2021 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej, zarządzania nią i monitorowania jej oraz uchylenia rozporządzenia (UE) nr 1306/2013 (Dz.Urz. UE L 435, s. 187 ze zm.).

Dodatkowo można wymienić rozporządzenia dotyczące spraw o wiele bardziej szczegółowych, a nawet technicznych, np. rozporządzenie Rady (WE) Nr 1217/2009 z 30.11.2009 r. ustanawiające sieć zbierania danych rachunkowych o dochodach i działalności gospodarczej gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE L 328, s. 27 ze zm.), rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 539/2014 z 16.4.2014 r. w sprawie przywozu ryżu pochodzącego z Bangladeszu i uchylające rozporządzenie Rady (EWG) Nr 3491/90 (Dz.Urz. UE L 158, s. 125), rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2017/924 z 30.5.2017 r. ustanawiające standardowe wartości w przywozie dla ustalania ceny wejścia niektórych owoców i warzyw (Dz.Urz. UE L 140, s. 5).

W relacjach międzynarodowych dużą rolę odgrywają akty tzw. *soft law*, które – formalnie rzecz biorąc – nie stanowią źródła prawa, ale często wskazywane są jako wzorzec zapowiadanych czy też pożądaných zachowań. Przykładowo można wskazać Rezolucję Parlamentu Europejskiego z 8.3.2011 r. w sprawie rolnictwa UE i handlu międzynarodowego (Dz.Urz. UE C z 2012 r. 199E, s. 48) czy Komunikat z 18.10.2017 r. wyjaśniający Komisji w sprawie nabywania gruntów rolnych i prawa Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 350, s. 5).

IV. Źródła pozaunijnego międzynarodowego prawa rolnego

Spośród umów wielostronnych w pierwszej kolejności należałoby wymienić Konstytucję Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw wyżywienia i rolnictwa, podpisaną w Quebecu w 1945 r. i Porozumienie sporządzone w Rzymie w 1976 r. ustanawiające Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa. Z praktycznego punktu widzenia chyba najdonioślejszym aktem prawnym o randze światowej jest Porozumienie w sprawie rolnictwa z 15.4.1994 r. (Dz.Urz. UE L 336, s. 22), które weszło w życie w 1995 r. w wyniku negocjacji objętych tzw. Rundą Urugwajską (1986–1994), prowadzonych w ramach Układu ogólnego w sprawie taryf celnych i handlu (GATT), podpisanego w Genewie w 1947 r. Istnieje również GATS, czyli Układ ogólny w sprawie handlu usługami obowiązujący od 1995 r., który uzgodniono również w ramach Rundy Urugwajskiej. Porozumienie to stanowi część Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO), przyjętego w 1994 r. w Marrakeszu. Między innymi rolnictwa dotyczyła także Runda w Doha (Ad-Dauha), stolicy Kataru, zakończona w 2013 r. tzw. Pakietem w Bali.

